

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΟΛΗΜΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΛΙΟΥ, ΑΧΑΡΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ
Β' ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ-ΠΡΑΚΤΙΚΟΓΡΑΦΟΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΝΑ ΜΕΛΕΤΑΤΑΙ ΣΥΝΕΧΩΣ

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ἔχει τίς ρίζες τῆς σπίν ἀρχαία ἐποχή, ὅταν οἱ πρῶτοι ἱστορικοί, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος καί ὁ Θουκυδίδης, ἄρχισαν νά καταγράφουν γεγονότα καί νά ἀναλύουν αἰτίες καί συνέπειες. Ὁ Ἡρόδοτος, γνωστός ὡς «πατέρας τῆς ἱστορίας», ἐστίασε στή συγκέντρωση πληροφοριῶν γιά τοὺς πολέμους καί τίς κοινωνίες τῆς ἐποχῆς του, ἐνῶ ὁ Θουκυδίδης ἀνέλυσε τίς πολιτικές αἰτίες τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου, προσφέροντας μιά πιό κριτική καί ἀντικειμενική προσέγγιση¹.

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας εἶναι σημαντική γιά πολλοὺς λόγους: α) Κατανόηση τῆς Ἀνθρώπινης Φύσης. Ἡ ἱστορία μᾶς βοηθᾷ νά κατανοήσουμε τή φύση τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων καί τῶν κοινωνικῶν δομῶν. β) Μαθήματα ἀπό τό Παρελθόν. Ἡ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπό παραδείγματα ἐπιτυχίας καί ἀποτυχίας. Μέσα ἀπό τή μελέτη τῶν γεγονότων καί τῶν διαδικασιῶν πού ὀδήγησαν σέ κρίσιμες ἱστορικές στιγμές μποροῦμε νά μάθουμε πολύτιμα διδάγματα. Ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος μᾶς «προετοιμάζει» γιά τοὺς κινδύνους τῶν ἀκραίων πολιτικῶν καί κοινωνικῶν ἀποφάσεων. γ) Διαμόρφωση Ταυτότητας καί Πολιτισμοῦ. Ἡ ἱστορία παίζει καθοριστικό ρόλο στή διαμόρφωση τῆς ταυτότητας τῶν ἐθνότητων καί τῶν πολιτισμῶν. Οἱ ἱστορικές ἀφηγήσεις, οἱ θρύλοι καί οἱ μῦθοι ἐνισχύουν τὴν αἴσθηση τοῦ ἀνήκειν καί τῆς κοινότητας. Μέσω τῆς ἱστορίας, οἱ λαοὶ κατανοοῦν τή διαδρομὴ τους, τοὺς ἀγῶνες καί τίς νίκες τους, καλλιεργώντας κατ' αὐτόν τὸν τρόπο τή συλλογικὴ τους μνήμη².

¹ Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ, *Πηγές Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, Ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998², σ. 14.

² Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ, *Πηγές Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, Ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998², σ. 14-15.

Ἡ Ἐκκλησιαστική Ἱστορία

Ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία καί ὁ ρόλος τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας ἀποτελοῦν σημαντικά θέματα πού συνδέονται μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς παράδοσης καί τήν καταγραφή τῆς πορείας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἰδίως κατὰ τήν ἐποχή τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἀκολούθως, ἀναλύεται τό θέμα ἐκκινῶντας ἀπό τή γενικότερη ἔννοια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καί καταλήγοντας στή συμβολή τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας³.

Ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία ἀναφέρεται στή μελέτη τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τίς ἀπαρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι καί τή σύγχρονη ἐποχή. Εἶναι μιᾷ πλούσια καί περίπλοκη πτυχή τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, διότι περιλαμβάνει θρησκευτικά, πολιτικά, κοινωνικά καί πολιτισμικά στοιχεῖα πού συνέβαλαν στή διαμόρφωση τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν. Ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία περιλαμβάνει τήν ἀνάπτυξη τῶν δογμάτων, τῶν θρησκευτικῶν θεσμῶν, τίς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν πολιτική ἐξουσία, τοὺς αἰῶνες τῶν διωγμῶν καί τῶν αἱρέσεων, ὅπως καί τίς ἐπιρροές τῆς Ἐκκλησίας στόν εὐρύτερο πολιτισμικό καί κοινωνικό ἵστό.

Ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, βρέθηκε ἀντιμέτωπη μέ διωγμούς καί δυσκολίες, ἀλλά, ταυτόχρονα, διαμορφώθηκε ὡς θρησκευτικός καί κοινωνικός θεσμός. Τά θεολογικά ζητήματα, οἱ διωγμοί ἀπό τή ρωμαϊκή ἐξουσία καί ἡ ἐξάπλωση τῆς πίστεως σέ ὅλη τήν αὐτοκρατορία ἦταν τά βασικά στοιχεῖα πού χαρακτήρισαν τήν πρόμη ἐκκλησιαστική ἱστορία. Μέ τήν ἄνοδο τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καί τήν ὑπογραφή τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων (313 μ.Χ.), τό ὁποῖο καθιέρωσε τή θρησκευτική ἐλευθερία καί ἔπαυσε τοὺς διωγμούς, ἡ Ἐκκλησία βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἀναπτυχθεῖ ἐλεύθερα καί νά ἐδραιώσει τή θέση της στήν αὐτοκρατορία⁴.

Ἡ Συμβολή τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας

Ἕνας ἀπό τοὺς σημαντικότερους ἱστορικούς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας (περίπου 260-340 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ «πατέρας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας». Ὁ Εὐσέβιος, ἐπίσκοπος τῆς Καισάρειας, ἔγραψε τό ἔργο του σέ μιᾷ ἐποχῇ μεγάλης ἀλλαγῆς γιά τόν Χριστιανισμό, ὅταν οἱ χριστι-

³ Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Α΄*, Ἀθήναι 2002³, σ. 327.

⁴ Ἀ. Ἀδάμ, «Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος», *MEE*. 15, (1933), σσ. 173-175.

νοί μεταβάλλονταν από καταδιωκόμενη ομάδα σε αναγνωρισμένη και αργότερα ο Χριστιανισμός αναδεικνυόταν ως επίσημη θρησκεία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας⁵.

Η σημαντικότερη συνεισφορά του Εὐσεβίου ἦταν τό ἔργο του μέ τίτλο «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία» (*Historia Ecclesiastica*), τό ὁποῖο θεωρεῖται ἡ πρώτη πλήρης καί συστηματική καταγραφή τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Χριστοῦ ἕως τίς ἀρχές τοῦ 4ου αἰῶνα. Τό ἔργο αὐτό ἀποτελεῖ βασική πηγή γιά τή μελέτη τῶν πρώτων αἰώνων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καί διασώζει πληροφορίες πού δέν βρίσκονται ἄλλοῦ.

Ἡ «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία» τοῦ Εὐσεβίου καλύπτει διάφορα θέματα: α) τή διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ β) τοὺς μάρτυρες καί τοὺς διωγμούς γ) τοὺς αἵρετικούς καί τίς αἱρέσεις δ) τίς Συνόδους καί τίς ἐκκλησιαστικές δομές πού ἀναπτύχθηκαν ε) τίς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μέ τίς ρωμαϊκές Ἀρχές καί τοὺς αὐτοκράτορες στ) τή ζωή καί τή διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Εὐσέβιος ἀντλεῖ πληροφορίες ἀπό πλῆθος πηγῶν, περιλαμβανομένων ἐπιστολῶν, δημόσιων ἐγγράφων, ἐπίσημων ἐκκλησιαστικῶν κεμένων καί ἔργων ἄλλων χριστιανῶν συγγραφέων. Ἡ τεκμηριωμένη προσέγγισή του παρέχει λεπτομερεῖς καταγραφές τῶν σημαντικότερων γεγονότων, ὅπως οἱ Διωγμοί τοῦ Διοκλητιανοῦ καί ἡ ὑποστήριξη τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς χριστιανούς⁶.

Ὁ Εὐσέβιος ἦταν ἕνας ἀπό τοὺς πιό πιστοὺς ὑποστηρικτές τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καί αὐτό ἀντικατοπτρίζεται στά κείμενά του. Μετά τή νίκη τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τοῦ Μαξεντίου στή Μάχη τῆς Μιλβίας Γέφυρας (312 μ.Χ.), ὁ Εὐσέβιος εἶδε τόν αὐτοκράτορα ὡς τόν θεόσταλτο ἡγέτη πού ἐπένδυσε τόν Χριστιανισμό μέ τήν ρωμαϊκή ἐξουσία.

Ὁ Εὐσέβιος συνέγραψε ἕνα ἀκόμη σημαντικό ἔργο, τό «Βίος τοῦ Κωνσταντίνου», τό ὁποῖο εἶναι περισσότερο μιὰ ὑμνητική βιογραφία τοῦ αὐτοκράτορα. Στό ἔργο αὐτό, ὁ Εὐσέβιος περιγράφει τή ζωή τοῦ Κωνσταντίνου, ἐστιάζοντας στήν εὐεργετική του ἐπίδραση στήν Ἐκκλησία καί τή θρησκευτική πολιτική του. Ἡ σχέση τους ἦταν τέτοια πού ὁ Κωνσταντίνος ζήτησε ἀπό τόν Εὐσέβιο νά συμβάλει σέ σημαντικά θρησκευτικά καί πολιτικά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων τῶν Συνόδων καί τῶν θεολογικῶν ἀντιπαραθέσεων τῆς ἐποχῆς,

⁵ Α. Ν. Ζούμπου, «Εὐσέβιος Καισαρείας», *ΘΗΕ* 5, (1964), 1078-1079.

⁶ Α. Ν. Ζούμπου, «Εὐσέβιος Καισαρείας», *ΘΗΕ* 5, (1964), 1079.

ὅπως ἡ καταδίκη τοῦ Ἀρειανισμοῦ στήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο τῆς Νίκαιας (325 μ.Χ.)⁷.

Ἄν καί τό ἔργο του Εὐσεβίου θεωρεῖται ἐξαιρετικά πολύτιμο γιά τήν κατανόηση τῆς πρώιμης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, πολλοί ἱστορικοί ἔχουν ἐπισημάνει ὅτι ἡ προσέγγισή του δέν εἶναι πάντα ἀντικειμενική. Ἡ στενή του σχέση μέ τόν Κωνσταντῖνο καί ἡ ἔντονη ὑποστήριξη πρὸς τόν Χριστιανισμό ἐπηρέασαν τήν παρουσίαση τῶν γεγονότων. Ὁ Εὐσέβιος ἦταν πρόθυμος νά παρουσιάσει τόν Χριστιανισμό ὡς τή μόνη ἀληθινή θρησκεία καί τόν Κωνσταντῖνο ὡς τόν «εὐσεβῆ αὐτοκράτορα», κάτι πού μπορεῖ νά θολώσει τήν ἱστορική ἀκρίβεια. Ὡστόσο, οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί ἀναγνωρίζουν τήν ἀξία τῶν καταγραφῶν του, ἀκόμη καί ἂν αὐτές πρέπει νά διαβάζονται κριτικά⁸.

Ἡ ἱστορική μέθοδος τοῦ Εὐσεβίου καί ἡ χρήση πηγῶν καθόρισαν τί μετέπειτα ἐκκλησιαστική ἱστοριογραφία. Οἱ μεταγενέστεροι ἐκκλησιαστικοί ἱστορικοί, ὅπως ὁ Σωκράτης Σχολαστικός, ὁ Θεοδώρητος Κύρου καί ὁ Εὐάγριος, ἀκολούθησαν τά χνάρια του, συνεχίζοντας τή γραμμή τῆς καταγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία» τοῦ Εὐσεβίου χρησιμοποιοῦντο ὡς πρότυπο γιά τή σύνθεση τῆς ἱστορίας τῶν μεταγενέστερων αἰώνων, καθιστώντας τόν ἕνα ἀπό τοὺς πιό σημαντικούς ἱστορικούς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας δέν ἦταν ἀπλῶς ἕνας ἱστορικός τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ἕνας θεμελιώδης συγγραφέας πού προσδιόρισε τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ θά ἐμελετᾶτο καί θά καταγραφόταν⁹.

Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι

Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἔπαιξαν κρίσιμο ρόλο στήν καταγραφή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καί τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου, ἰδιαίτερα σέ σχέση μέ τή διατήρηση τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων καί τῆς θεολογικῆς σκέψης τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία τῶν Βυζαντινῶν περιλαμβάνει μιά σειρά ἀπὸ θρησκευτικές καί πολιτικές ἐξελίξεις πού συνέβαλαν στή διαμόρφωση τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου καί τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅπως τόν γνωρίζουμε σήμερ¹⁰.

⁷ Γεωργίου Δ. Μεταλλινοῦ, *Πηγές Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, Ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998², σ. 199.

⁸ Α. Ν. Ζούμπου, «Εὐσέβιος Καισαρείας», *ΘΗΕ* 5, (1964), 1079-1080.

⁹ Γεωργίου Δ. Μεταλλινοῦ, *Πηγές Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, Ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998², σσ. 193-195.

¹⁰ Γ. Μωυσίδου, «Ἱστοριογραφία», *Γράμματα Ι: Αρχαία Ἑλληνική καί Βυζαντινὴ Φιλολογία: Βυζαντινὴ Περίοδος*, Τόμος Γ', ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σ. 99.

Οί Βυζαντινοί χρονογράφοι ἦταν μελετητές, μοναχοί καί κληρικοί πού κατέγραφαν τήν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου, ἐστιάζοντας κυρίως στά πολιτικά γεγονότα, ἀλλά, παράλληλα, μέ ἰσχυρή ἔμφαση στά θρησκευτικά θέματα. Αὐτοί οἱ χρονογράφοι συχνά εἶχαν ὡς κίνητρο νά ἀποδείξουν τή θεϊκή καθοδήγηση τοῦ Βυζαντίου καί νά τονίσουν τόν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στήν πολιτική καί κοινωνική ζωή τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ἐκκλησία καί τό κράτος στό Βυζάντιο ἦταν στενά συνδεδεμένα, καί γι' αὐτό οἱ χρονογράφοι ἀναγνώριζαν τόν σημαντικό ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στήν πορεία τῆς αὐτοκρατορίας¹¹.

Σημαντικοί Βυζαντινοί Χρονογράφοι καί ἡ Ἐκκλησιαστική Ἱστορία:

α) Ἰωάννης Μαλάλας (6ος αἰώνας). Θεωρεῖται ἓνας ἀπό τούς πρώτους Βυζαντινούς χρονογράφους. Τό ἔργο του «Χρονογραφία» εἶναι μιά γενική ἱστορία τοῦ κόσμου ἀπό τή δημιουργία ἕως τήν ἐποχή του, μέ ἔμφαση στή ρωμαϊκή καί βυζαντινή περίοδο. Ὁ Μαλάλας συνδύασε ἱστορικά γεγονότα μέ θεολογικές ἐρμηνεῖες, προσπαθώντας νά ἐνσωματώσει τήν χριστιανική πίστη καί τήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας στήν παγκόσμια ἱστορία. Ἐπικεντρωνόταν στή σχέση τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μέ τόν χριστιανισμό καί στούς ρόλους τῶν αὐτοκρατόρων ὡς προστατῶν τῆς Ἐκκλησίας¹².

β) Θεοφάνης Ὁμολογητής (8ος-9ος αἰώνας). Μέ τό ἔργο του «Χρονογραφία» κατέγραψε τά γεγονότα ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου ἕως τό 813 μ.Χ. Τό ἔργο του ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς πιό σημαντικές πηγές γιά τή βυζαντινή ἱστορία, ἰδιαίτερα γιά τήν περίοδο τῶν εἰκονομαχιῶν. Ὁ Θεοφάνης ὑποστήριξε ἔντονα τήν προσκύνηση τῶν εἰκόνων καί περιέγραψε τίς θρησκευτικές διαμάχες τῆς ἐποχῆς του, παρουσιάζοντας τούς εἰκονομάχους ὡς αἰρετικούς καί τούς εἰκονολάτρες ὡς ὀρθόδοξους ὑπερασπιστές τῆς πίστεως¹³.

γ) Γεώργιος Σύγκελλος (8ος-9ος αἰώνας). Ἐξήσε τήν ἴδια περίοδο μέ τόν Θεοφάνη, εἶναι ἓνας ἄλλος σημαντικός χρονογράφος. Τό ἔργο του «Ἐκλογή Χρονογραφίας» ἀποτελεῖ μιά περίληψη τῆς παγκόσμιας ἱστορίας ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου ἕως τήν ἐποχή του. Ὁ Σύγκελλος εἶχε βαθύ ἐνδιαφέρον γιά τά θεολογικά καί ἐκκλησιαστικά θέματα καί προσπάθησε νά ἐνσωματώσει τήν

¹¹ Αὐτόθι, σ. 108.

¹² Θ. Ἀντωνοπούλου – Β. Βερτουδάκη – Ν. Καναβοῦ – Δ. Καραδίμα – Ἀ. Καρβούνη – Γ. Κάρλα – Ἀ. Κορολῆ – Β. Λεντάκη – Σ. Ματθαίου – Ἀ. Μπάζου – Α. Παπαθωμά, *Μεταγενέστερη Ἑλληνική Γραμματεία. Αὐτοκρατορικοί Χρόνοι – Ὑστερη Ἀρχαιότητα – Πρώτιο Βυζάντιο. Εἰσαγωγή, Κείμενο, Μετάφραση καί Σχόλια*, Ἐκδόσεις Σῆλλυβος, Ἀθήνα 2019, σ. 288.

¹³ Ν. Β. Τωμαδάκη, «Θεοφάνης, ὁ Ὁμολογητής», *ΘΗΕ* 6, (1965), σσ. 365-366.

χρονολογική σειρά των γεγονότων με βάση τις γραφές. Ἡ ἐκκλησιαστική ιστορία ἦταν γι' αὐτόν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς κοσμικῆς ιστορίας, καί ἡ χριστιανική θεολογία ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στήν καταγραφή των γεγονότων¹⁴.

δ) Μιχαήλ Ψελλός (11ος αἰώνας). Φιλόσοφος καί ἱστορικός, ἔγραψε μιά σειρά ἀπό ἔργα πού ἐπικεντρώνονται στήν αὐτοκρατορική καί ἐκκλησιαστική ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τό ἔργο του «Χρονογραφία» καλύπτει τήν περίοδο ἀπό τόν 9ο ἕως τόν 11ο αἰώνα, καταγράφοντας τόσο τά πολιτικά γεγονότα ὅσο καί τίς θρησκευτικές ἐξελίξεις. Ὁ Ψελλός προσπαθεῖ νά ἐνσωματώσει τή θεολογική σκέψη τῆς ἐποχῆς του καί νά δείξει τή σχέση τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν αὐτοκρατορική ἐξουσία. Ἡ ἐκκλησιαστική ιστορία εἶναι γιά τόν Ψελλό στενά συνδεδεμένη μέ τήν πολιτική ιστορία τῆς αὐτοκρατορίας καί περιγράφει τίς σχέσεις τῶν αὐτοκρατόρων μέ τήν Ἐκκλησία, καθώς καί τίς ἐσωτερικές θρησκευτικές διαμάχες¹⁵.

ε) Ἰωάννης Ζωναρᾶς (12ος αἰώνας). Ἐνας ἀπό τοὺς σημαντικότερους Βυζαντινοὺς χρονογράφους τοῦ 12ου αἰώνα, τό ἔργο τοῦ ὁποῦ «Ἐπιτομή Ἱστοριῶν» ἀποτελεῖ μιά καταγραφή τῆς ιστορίας ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι τήν ἐποχή του. Ὁ Ζωναρᾶς ἐπικεντρώνεται τόσο στήν ἐκκλησιαστική ὅσο καί στήν κοσμική ιστορία, καταγράφοντας τίς θεολογικές διαμάχες, τίς ἐκκλησιαστικές Συνόδους καί τίς θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις τῆς ἐποχῆς¹⁶.

Θέματα πού ἀναδεικνύουν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι

Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι συνέβαλαν σημαντικά στήν καταγραφή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας καί τήν ἀνάδειξη τοῦ ρόλου τῆς Ἐκκλησίας στήν πολιτική καί κοινωνική ζωή τοῦ Βυζαντίου. Μέσα ἀπό τά ἔργα τους ἀνέδειξαν τήν ἐπίδραση τῆς χριστιανικῆς πίστεως στή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, καταγράφοντας τόσο τίς θρησκευτικές διαμάχες ὅσο καί τήν ἐξέλιξη τῆς θεολογικῆς σκέψης. Ἡ ἐκκλησιαστική ιστορία, ὅπως καταγράφηκε ἀπό τοὺς χρονογράφους, ἀποτελεῖ σημαντικὴ πηγή γνώσης γιά τή μελέτη τοῦ Βυζαντίου καί τῆς χριστιανικῆς παράδοσης. Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι, στήν καταγραφή τῆς

¹⁴ Παν. Γ. Νικολόπουλου, «Γεώργιος ὁ μοναχός καί ἁμαρτωλός», *ΘΗΕ* 4, (1964), σσ. 474-475.

¹⁵ Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Β΄*, Ἀθήνα 2002³, σ. 277.

¹⁶ Ζωναρᾶ, Ἰωάννη, *Ἐπιτομή Ἱστοριῶν*. Ἐπιμ. Β. G. Teubner, Λειψία 1868.

ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἔδωσαν ἔμφραση σέ ὀρισμένα καίρια ζητήματα πού σημάδευαν τήν Ἐκκλησία καί τή βυζαντινὴ κοινωνία¹⁷.

Διαμάχες καὶ Σύνοδοι: Οἱ θρησκευτικὲς διαμάχες, ὅπως ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νίκαιας (325 μ.Χ.) καὶ οἱ μεταγενέστερες Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι, ἦταν σημαντικὰ γεγονότα πού ἐπηρέασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴ δομὴ καὶ τὰ δόγματα. Οἱ χρονογράφοι καταγράφουν τὰ θεολογικὰ ἐπιχειρήματα, τίς διαφωνίες καὶ τίς ἀποφάσεις αὐτῶν τῶν Συνόδων, δείχνοντας τὸν ρόλο τους στὴ διαμόρφωση τῆς χριστιανικῆς πίστεως¹⁸.

Εἰκονομαχία: Ἡ περίοδος τῆς εἰκονομαχίας (8ος-9ος αἰῶνας) ἦταν μία ἀπὸ τίς σημαντικότερες θρησκευτικὲς συγκρούσεις στό Βυζάντιο. Οἱ χρονογράφοι, ὅπως ὁ Θεοφάνης Ὁμολογητὴς καὶ ὁ Γεώργιος Σύγκελλος ἀφιέρωσαν μεγάλο μέρος τῶν ἔργων τους στὴ λεπτομερῆ περιγραφὴ αὐτῆς τῆς διαμάχης, ἀναδεικνύοντας τίς συνέπειες γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν αὐτοκρατορία¹⁹.

Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους: Οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀνέδειξαν τὴ στενὴ σχέση μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Οἱ αὐτοκράτορες θεωροῦνταν οἱ προστάτες τῆς πίστεως καὶ οἱ ἀποφάσεις τους ἐπηρέαζαν ἅμεσα τὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας²⁰.

Οἱ Μητροπόλεις ὡς θεματοφύλακες τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ

Οἱ Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας σήμερα ἔχουν διευρυμένο ρόλο, πέρα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τοῦ ποιμνίου τους. Ἀποτελοῦν, ἐπίσης, σημαντικούς φορεῖς διατήρησης τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, λειτουργώντας ὡς φύλακες τῆς πολιτιστικῆς καὶ θρησκευτικῆς κληρονομιάς. Μὲ τὴ συμβολὴ τους στὶς συνεχεῖς μελέτες, ἐκδόσεις καὶ τὴν ἀνάδειξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, διασφαλίζουν τὴ διατήρηση καὶ τὴ διάδοση τῆς παράδοσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ὁρθοδόξιας.

¹⁷ Γ. Μωυσίδου, «Ἱστοριογραφία», *Γράμματα Ι: Ἀρχαία Ἑλληνικὰ καὶ Βυζαντινὴ Φιλολογία: Βυζαντινὴ Περίοδος*, Τόμος Γ', ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σσ. 109-111.

¹⁸ Δ. Δρίτσα, Δ. Μπαλιάτσα, Δ. Καραμάτσκου, «σύνοδος», *Λεξικὸ Πρωτοχριστιανικῶν, Βυζαντινῶν καὶ Νεότερων Ὁρθόδοξων Ὁρῶν*, ἔκδ. Ἑννοια, Ἀθήνα 2008, σσ. 315-316.

¹⁹ Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, Ἀθήνα 2002³, σ. 773.

²⁰ Georg Ostrogorsky, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, Τόμος Α', Μτφρ.: Ἰωάννης Παναγόπουλος, ἔκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2012, σ. 107.

Ὁ ρόλος τῶν Μητροπόλεων στή διατήρηση τῆς Ἱστορίας καί τοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι: α) ἡ διατήρηση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παράδοσης β) ἡ συνεχῆς Μελέτη καί Ἔρευνα γ) οἱ ἔντυπες ἐκδόσεις: Οἱ Μητροπόλεις δημοσιεύουν ἐκκλησιαστικά καί θεολογικά περιοδικά, βιβλία καί μελέτες. Μέσω αὐτῶν τῶν ἐκδόσεων, διασφαλίζουν τήν καταγραφή καί τή διάδοση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, τῆς θεολογικῆς σκέψης καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς δ) Μουσεῖα καί Ἀρχεῖα: Πολλές Μητροπόλεις διατηροῦν μουσεῖα ἢ ἀρχειακές συλλογές πού ἀφοροῦν τήν ἱστορία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτά τά μουσεῖα φιλοξενοῦν σημαντικά ἐκκλησιαστικά κειμήλια, ὅπως εἰκόνες, λειτουργικά σκεύη, χειρόγραφα καί ἔγγραφα, προσφέροντας στούς πιστούς καί τούς ἐρευνητές πρόσβασι σέ ὕλικο ἱστορικῆς σημασίας ε) Ἐκδηλώσεις καί Συνέδρια στ) συντήρηση Ἐκκλησιαστικῶν Μνημείων η) καλλιέργεια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης.

Οἱ Μητροπόλεις λειτουργοῦν ὡς φύλακες τοῦ πολιτισμοῦ, διασφαλίζοντας ὅτι ἡ ἐκκλησιαστική καί πολιτιστική κληρονομιά διατηρεῖται καί μεταβιβάζεται στίς ἐπόμενες γενιές. Μέ τήν ὑποστήριξή τους στήν ἱστορική ἔρευνα, τή διατήρηση τῶν μνημείων καί τή συνέχιση τῶν παραδόσεων, οἱ Μητροπόλεις συμβάλλουν στήν ἀνάδειξη τῆς σχέσης τῆς Ἐκκλησίας μέ τόν πολιτισμό.

Προάγουν τήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία μέσω σχολείων, ἱερατικῶν σεμιναρίων καί ἐκπαιδευτικῶν προγραμματίων. Ὁργανώνουν πολιτιστικές ἐκδηλώσεις, ὅπως συναυλίες βυζαντινῆς μουσικῆς, θεατρικές παραστάσεις καί ἐκθέσεις ἀγιογραφίας. Συμβάλλουν στήν κοινωνική συνοχή καί παράδοση. Οἱ Μητροπόλεις, μέσω τῶν ἐκπαιδευτικῶν τους δραστηριοτήτων καί τῆς διαρκοῦς ἔρευνας, συνεισφέρουν στήν ἀναβίωση καί τήν προώθηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης, προσφέροντας νέα δεδομένα καί ἐρμηνεῖς γιά τό πῶς αὐτή ἡ παράδοση ἐπηρεάζει τή σύγχρονη ζωή.

Ἡ ἀναζήτηση τῆς ἱστορικῆς γνώσης καί τῆς κατανόησης τοῦ παρελθόντος βοηθᾷ τήν Ἐκκλησία νά προσαρμόζεται στίς σύγχρονες προκλήσεις, διατηρῶντας, παράλληλα, τή θεολογική της συνέπεια καί τήν πνευματική της συνέχεια. Οἱ Μητροπόλεις μέσα ἀπό τήν διατήρηση τῆς μνήμης καί τήν καλλιέργεια τοῦ πολιτισμοῦ, ἀποτελοῦν τούς φύλακες αὐτῆς τῆς πολύτιμης παράδοσης, διασφαλίζοντας ὅτι τό ἐκκλησιαστικό καί πολιτιστικό παρελθόν δέν χάνεται, ἀλλά παραμένει ζωντανό στό παρόν ὡς ἀφορμή δημιουργίας.

Βιβλιογραφία

- Ἀδάμ Ἀ., «Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος», *MEE*, 15, (1933), σσ. 173-175.
- Ἀντωνοπούλου Θ. – Βερτουδάκη Β. – Καναβοῦ Ν. – Καραδήμα Δ. – Καρβούνη Ἀ. – Κάρλα Γ. – Κορολλί Ἀ. – Λεντάκη Β. – Ματθαίου Σ. – Μπάξου Ἀ. – Παπαθωμᾶ Ἀ., *Μεταγενέστερη Ἑλληνικὴ Γραμματεία. Αὐτοκρατορικοὶ Χρόνοι – Ὑστερὴ Ἀρχαιότητα – Πρώμο Βυζάντιο. Εἰσαγωγή, Κείμενο, Μετάφραση καὶ Σχόλια*, Ἐκδόσεις Σῆλλυβος, Ἀθήνα 2019.
- Δρίτσα Δ., Μπαλιάτσα Δ., Καραμιάτσκου Δ., «σύνοδος», *Λεξικό Πρωτοχριστιανικῶν, Βυζαντινῶν καὶ Νεότερων Ὁρθόδοξων Ὁρῶν*, Ἐκδ. Ἑννοια, Ἀθήνα 2008, σσ. 315-316.
- Ζούμπου Ν. Ἀ., «Εὐσέβιος, Καισαρείας», *ΘΗΕ* 5, (1964), 1078-1083.
- Ζωναρᾶ Ἰωάννη, *Ἐπιτομή Ἱστοριῶν*. Ἐπιμ. Β. G. Teubner, Λειψία, 1868.
- Μεταλληνοῦ Δ. Γεωργίου, *Πηγές Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, Ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998².
- Μωυσίδου Γ., «Ἱστοριογραφία», *Γράμματα Ι: Ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ Βυζαντινὴ Φιλολογία: Βυζαντινὴ Περίοδος*, Τόμος Γ΄, ΕΑΠ, Πάτρα 2008.
- Νικολόπουλου Γ. Παν., «Γεώργιος, ὁ μοναχὸς καὶ ἁμαρτωλός», *ΘΗΕ* 4, (1964), 474-475.
- Ostrogorsky Georg, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, Τόμος Α΄, Μτφρ.: Ἰωάννης Παναγόπουλος, Ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2012.
- Τωμαδάκη Β. Ν., «Θεοφάνης, ὁ Ὁμολογητής», *ΘΗΕ* 6, (1965), 365-366.
- Φειδᾶ Ἰω. Βλασίου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α΄*, Ἀθῆνα 2023.
- Φειδᾶ Ἰω. Βλασίου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β΄*, Ἀθῆνα 2023.